

Autor: Karel Kaiser

Existuje „věčná“, univerzální pravda, o které po staletí učili přední konzervativní myslitelé? Co to vůbec konzervatismus je a proč se v současné době nachází ve stavu relativní nechopnosti ovlivňovat myšlení a svět k obrazu svému? Karel Kaiser ve svém zajímavém zamyšlení přináší zajímavé a pro mnohé možná stěží stravitelné závěry.

Shodneme-li se na nerestaurovatelnosti předrevolučních idejí, určitě to neznamena snažit se vymýtit například křesťanskou víru a nabádat „klasické konzervativce“ k tomu, aby víru opustili. Těžko však z Christianitas odvodíme nějaký „vůdčí smysl“ pro dnešek. Idea katolického řádu dávno neexistuje, to co z ní zbylo a co vidíme kolem, je jen její metamorfóza po obdobích těžké laicizace a liberalizace, s výjimkou několika málo kruhů, které se snaží ideu prastarého katolického řádu držet nad vodou. Bohužel musíme konstatovat, že Christianitas prokázala svou neschopnost nadále udávat světu řád, její nepřátelé odkryli její slabiny a spolu s ní smetli i vše, co bylo cenné.

Konzervatismus, ideový a politický směr, který se sám vymezuje jako „kladoucí důraz na řád, pořádek, hodnoty a svobodu člověka“, se nachází ve stavu relativní (v některých případech i absolutní a totální) nemohoucnosti, ideové krizi, nedostatku uspokojivého množství skutečně intelektuálně potenciálních elit a neschopnosti podstatněji ovlivňovat společenské dění, o nějakém vlivu na média a kulturu ani nemluvě.

Čím byla a je tato impotence způsobena? To je otázka, na kterou nelze nalézt jednoznačnou odpověď. V zásadě bychom mohli nalézt několik styčných bodů, které nás dovedou k rozpletení tohoto problému a také k možné odpovědi zda, a jak případně krizi konzervativního myšlení řešit.

Za zásadní a primární chybu považuji už to, že se konzervativci vymezují na politickém spektru velmi úzce, tím se automaticky stavějí do role lidí, jejichž cílem je sami ze sebe dělat „menšinu“ a dávno tak vystupují mimo proud, než se vůbec rozhodnou proti nějakému jít. Druhým je (alespoň u některých lidí, kterých však není zanedbatelná menšina) často patrná jistá autarkie vůči novým myšlenkám či autorům a vlivům, které by myšlení konzervativců mohli obohatit. Určité procento z nich rádo zůstává uzavřeno v rigidní atmosféře vlastních naučených frází a „svatých obrázků“ (v České republice je takovou ikonou například Václav Klaus).

Třetí fenomén je nejzávažnější: a to je fatální omyl těch konzervativně smýšlejících aktivistů, kteří veškerou svoji politiku redukovali na podnikatelské večeře v nejlepších restauracích, přežvýkávání nic neříkajících frází a zvedání ruky v poslanecké lavici a tím vyklidili metapolitické pole „kulturní levici“, přičemž si myslí, že tuto moc dobudou zpět schvalováním „pravicových zákonů“ a posilováním „liberálně-konzervativního“ prostředí v zemi. Než se však dostaneme k těmto třem bodům konkrétně, musíme si položit otázku, co je vůbec ono „konzervativní myšlení“. Jinými slovy, co chceme „konzervovat“, zda to má smysl, když ano, tak jaký, a zda vůbec jsou věci „konzervativního zájmu“ obnovitelné.

Příčiny pádu

Friedrich August von Hayek kdysi poznamenal, že „konzervatismus je impotentní už svou podstatou“. Je nutné si uvědomit, že tento výrok nebyl myšlen jako výpad proti tradicionalistickému chápání světa, nýbrž jako kritika politické transfigurace, která o „obrodu tradic“, či jejich uchování, usiluje. Tradice či hodnoty, ke kterým daná pospolitost vždy vzhlíží jako k vlastním a k absolutním, totiž provázejí lidstvo od nepaměti a půjdou s ním do hrobu. Konzervatismus je oproti tomu myšlenkový směr, o něco starší než 200 let.

Klasický myšlenkový postulát západního konzervatismu (je rozdíl mezi ním a například konzervatismem islámským, arabským) vychází z dědictví kontrarevoluce osmnáctého století. Toto tradiční myšlení uznávalo a uznává ideu existence pravdivého, věčného, neměnného řádu, daného člověku Bohem, či historií. Svět byl chápán vůči jakýmkoli lidským zásahům do tohoto řádu jako autonomní. Úpadek tohoto řádu, osvícenství, věk liberálních a demokratických revolucí, to všechno bylo konzervativci, „starou pravici“, vnímáno jako rozpad světa či jeho degenerace. Ancien régime zanikl, s ním padly i hodnoty a normy, aristokracie a ctnosti a jelikož se jednalo o základy, zhroutila se celá společnost, protože již neměla na čem stát.

Konzervativci podleli dojmů, že empirický odraz dosavadního světa a společnosti podlehl degeneraci, avšak při současném zachování „tradiční ideje“. Stále častěji odcházeli do „vnitřní emigrace“ a věřili, že porážky revoluce bude dosaženo ve chvíli, kdy bude veřejnost znovu přesvědčena o platnosti „konzervativních pravd“. Postupem času se však ukázalo, že i když kontrarevoluce dosáhla určitých dílčích úspěchů, jsou to „revoluční pravdy“, kdo si zachoval „vitalitu“ a schopnost utvářet pojmy, svět a přetvářet jej k obrazu svému. Moderní svět se stal realitou.

Že osvícenci a revolucionáři stáli na počátku radikálních změn, které definitivně zlikvidovaly „starý svět“, stejně jako jejich následovníci (někdy spřátelení, někdy zneprátelení) v jejich díle pokračovali, že odhalili falešnost pravd ancien régime, které dokázali využít ve svůj prospěch, to jim lze těžko vyčítat. Jejich „zločinem“ není likvidace starého řádu sama o sobě, nýbrž vržení světa do chaosu bez hodnot a hierarchie. Dávným problémem konzervativců je, že se nedokázali střetnout s demoliberální skutečností a vzít ji jako holý (byť ne věčný) fakt.

To jejich boj vlastně od začátku téměř vždy odsuzovalo k nezdaru.

Nabízí se několik velmi palčivých otázek. Zhroutil se „věčný řád“ navždy? Půjde jej obrodit? Co ten „věčný řád“ vlastně představuje, nejedná se o pouhou idolatrii, kterou stvořil člověk tváří v tvář strachu a obavy z nesmyslnosti žití stejně, jako podobné (možné) idolatrie tvořili a tvoří lidé na jihu, na východě, na západě? Nedospěl „rozklad tradičního světa“ do takové fáze, kdy „konzervatismus“ již není obranou zavedeného, nýbrž prodělal spolu se světem obrat o 180 stupňů a dostal se do pozice „revolučnosti“, tj. snahy nikoli bránit staré pravdy (dávno zničené), ale „vnutit je“ okolnímu světu?

Co je „věčné“?

Když Tradice podlehla dezintegraci a ztratila étos nezpochybnitelné pravdy, nezvítězila nad ní tradice jiná, „revolucionáři“ jen rozšlapali svět starý, aniž by přinesli nové alternativní hodnoty, nový řád. Bylo by však chybou označovat současný svět za „bezideový“. Tak jako byl ancien régime založen na svých postulátech, mezi které můžeme počítat aristokratickou hierarchii, sociální nerovnost nebo propojenost duchovní a světské moci, je pro „moderní svět“ nosným pilířem rovnostářská idea. Jenomže tento současný standard očividně není schopen vyplnit onu prázdnotu po definitivním rozpadu hodnot ancien régime. Totalitní „ismy“, vykořenění, ničení rodinných vazeb, snaha o uniformizaci a jednorozměrovost všeho, úpadek a dekadence kultury – to jsou neklamné a neblahé důsledky egalitářské ideje, falešné představy, že lidé jsou si od narození rovni a že jsme schopni člověka měnit k obrazu svému.

To nás vede k nepříjemnému dotazu. Jsou-li staré pravdy, podle kterých byl svět po staletí funkční a fungující „věčné“, jak to, že tak relativně rychle vyklidily pozici (dnes a denně nás o své nefunkčnosti přesvědčujícím) „ideám úpadku“? Existují vůbec nějaké „věčné zásady“? Existuje univerzální pravda?

Všechny dosavadní okolnosti nás mohou utvrdit v tom, že v takové míře, jaký jí byl v minulosti přisuzován katolickými kontrarevolucionáři, rozhodně ne. Pánové de Maistre, Bonald, Maurras, Vouillot či Belloc, jsou jistojistě velikány konzervativního smýšlení, brilantními mysliteli, spisovateli a literáty, jen se zdá, že se v některých svých vývodech mýlili. Jistě se lze za určitou dobu, po uplynutí určitého cyklu, setkat s opakováním určité události s její akcidentální variantou některé minulé, těžko však vezmeme zpět něco, co bylo jednou provždy zničeno, těžko obnovit „univerzální pravdu“, protože nikdy žádná neexistovala. Můžeme dokonce vyslovit myšlenku, která by v očích zmíněných pánů byla vysoce kacířskou. Ve světě neexistuje žádný smysl sám o sobě. Veškeré smysly, ideje a hodnoty, všechny má, ač to zní jistě hrozně, v rukou člověk. To on je tvůrcem Smyslu. Veškerá pravda, které kdy lidé věřili a věří, vychází od nich. Lidská psychika nás učí neustále věřit v existenci „absolutní pravdy“. Člověk ze své podstaty vždy potřebuje v něco „věřit“, mít cosi, co bude „vyšší“. A právě hledání oné „pravdy“ je základem veškeré civilizace, nikoli „pravda“ sama o sobě. Neexistují pravdy, dané slovy vikomta Bonalda lidem „jednou provždy“ shůry. Řečeno s Arturem Schopenhauerem, svět je jen jednou velkou vůlí k moci, politika soubojem mýtů o vládu nad lidmi.

Je-li tedy „pravda“ vždy v rukou člověka, pak z toho logicky vyplývá, že tradice přestává být tradicí, když ztratí svůj spontánní rozměr. Jinými slovy, ancien régime nebyl zničen gilotinami v pařížských ulicích, ani nebyl rozstřílen v kraji Vendée, padl ve chvíli, kdy se první z filosofů zeptal „proč?“ a první kontrarevolucionář odpověděl „proto“ (parafráze výroku Alaina de Benoist). Paradoxně z toho vyplývá, že tradice je tradicí pouze v okamžiku, kdy je brána jako samozřejmá, když je jako tradice vnímána a není o ní pochybováno. A naopak je ve fázi dekadence, když je nutno na její obranu agitovat.

Znamená to snad, že bychom se měli smířit s faktem, že žádné hodnoty neexistují, že si můžeme vždy (při dostatečné síle a potenciálu) vytvořit jakékoli hodnoty? Ne tak docela. Pravda může být a je často abstraktním pojmem, ne tak existence člověka, kultury, etnika, či

pospolitosti. Samozřejmě že existují určitá nutná pravidla pro život člověka ve skupině. Člověk může změnit společnost podle představ „vyšší moci“, ale pouze v rámci politična, stejně jako může změnit sám sebe, ale pouze v hranicích své povahy. Můžeme nazvat pouhými konvencemi celé kultury, civilizace, všechny morálky, etiky, ba i náboženství, vše jsou lidské výtvořiny (tím zde nepopírám existenci Boha, jen hovořím o „náboženství“ coby nosném systému, vytvořeném lidmi, a nikoli jednou provždy platným systémem daného „vyšší mocí“). Jediné, co je neúprosné a neúprosně ohraničené, jsou zásady přírody – hierarchie a existence elit – jediná nikdy nezpochybnitelná pravda o světě (po tom, že existuje něco jako člověk), základ jakéhokoli lidského společenství.

Egalitarismus tuto „pravdu o světě“ svou snahou o uniformizaci destruuje. Svět však nemůže na bázi rovnostářského chaosu existovat a nikdy nebude. Rovnostářství a vše z něj vycházející je konec, hrobka civilizace a kultury, neboť každé lidské společenství, byť jen o řád vyšší než pravěká tlupa sběračů lesních plodů vyžaduje diferenciaci, rozdělení úkolů a tudíž nerovnost.

Přistoupíme-li na parafrázi citátu německého meziválečného konzervativního myslitele Moellera van der Brucka „hodné ochrany je to, co je nadčasové“, musíme si položit otázku, jak z tohoto cyklu ven. Co by tedy mělo být cílem dnešních „konzervativců“ poté, co přehodnotí svůj dosavadní přístup a ideologii? Mají snad bránit, či se snažit obrodit navždy ztracený ancien régime? Bojovat za „křesťanské hodnoty“? Obcovat s demoliberalismem? Přijmout islám?

Odpověď je složitější. Shodneme-li se na nerestaurovatelnosti předrevolučních idejí, určitě to neznamena snažit se vymýtit například křesťanskou víru a nabádat „klasické konzervativce“ k tomu, aby víru opustili. Těžko však z Christianitas odvodíme nějaký „vůdčí smysl“ pro dnešek. Idea katolického řádu dávno neexistuje, to co z ní zbylo a co vidíme kolem, je jen její metamorfóza po obdobích těžké laicizace a liberalizace, s výjimkou několika málo kruhů, které se snaží ideu prastarého katolického řádu držet nad vodou. Bohužel musíme konstatovat, že Christianitas prokázala svou neschopnost nadále udávat světu řád, její nepřátelé odkryli její slabiny a spolu s ní smetli i vše, co bylo cenné.

Co by měl konzervativce bránit dnes? Co je pro něj nadčasové? Jak jsme si na předešlých řádcích ukázali a jak bude jistě vhodné znovu zopakovat, je to člověk, který sám sobě přisuzuje nezpochybnitelnost a trvalost určitých hodnot a norem. Člověk dokonce sám může brát z toho, co je skutečně věčné a definitivní a dát tak lidem starý smysl existence v novém balení. Nejde o to restaurovat to, co bylo včera, ale o dodání nové formy tomu, co existuje vždycky.

Nutnost nové strategie

Problém, který se táhne s „pravící“ v podstatě celé 20. století (i když kořeny tohoto problému jistě nalezneme i ve století předešlém) je ten, že nedokázala pochopit a docenit význam myšlení těch, kteří přišli zničit to, co jí bylo vždy drahé. Ne tak despotických tyranů, za kterými zůstaly jen miliony mrtvol, ale myslitelů, spisovatelů a intelektuálů, kteří buď v

počátcích poskytli ideovou a argumentační oporu, nebo pochopili, že cesta tupého násilí, či přímé politiky je vždy snáz porazitelná, než postupné nahodání systému zevnitř.

V druhé polovině 20. století pak došlo k něčemu, co bylo pro pravici naprostou katastrofou.

Zatímco se na konci padesátých let a pak hlavně v letech šedesátých američtí starokonzervativci tetelili blahem, v kultuře, školství a mediální sféře probíhala systematická činnost, která vyústila v marasmus konce šedesátých let, ovládnutí vůdčích pozic relativisty nejhlubšího zrna a pád celé západní společnosti do osidel pokrokářských mýtů. Marxisté pochopili, že byli poraženi a ovládli kulturní a mediální pole. To jim dokonce dovolilo i takové husarské kousky, jako nasazovat vlastní buňky do řad nepřítele a tvářit se pravicově (neokonzervativci). Přesně jak vystřižené z citátu Antonia Gramsciho: „Pokud italští komunisté ovládnou kulturní, metapolitickou sféru, dokážou si dokonce i na nepřátelských pravicových a centristických politicích vynutit změnu jazyka, hesel a v důsledku společenského a politického systému.“

Problém celé poválečné „pravice“ je ten, že nedokázala pochopit Gramsciho význam. Evropští konzervativci naivně předpokládali a předpokládají, že svou ztracenou moc dobudou nazpět angažováním se v pravicových politických stranách a volbami. Pravda je, přesně jak soudí dr. Tomislav Sunic, americký politolog, že „politická moc, kterou dnes drží bývalí osmašedesátníci, je institucionalizována díky právním omezením svobody slova, myšlení a výzkumu“. Těžko tedy dosáhnout nějakých změn hrou, ve které pravidla řídí ti, které chceme svou hrou porazit. Největší ranou pak je to, že mnozí evropští konzervativci (otázka je, zda je ještě konzervativci můžeme nazývat), mnohdy na této tvorbě neférových „osmašedesátnických“ pravidel participují a často je i oslavují.

Evropští konzervativci si zkrátka musí uvědomit již několikrát opakovanou větu (která ale bude muset být ještě mnohokrát zopakována). A to, že zkrátka není moci politické bez moci kulturní. A samozřejmě také mediální. Sice se (hlavně po vydání Buchananovy knihy Smrt západu) začalo pod vlivem tohoto myslitele hovořit o „kulturní válce“, ale zvýšená frekvence psaní článků a pouhé „žvanění“ o tom, zjevně nestačí.

Jedním z palčivých problémů západních konzervativních intelektuálů je například to, že na rozdíl od svých „levicových“ protějšků nedovedou vybičovat masy lidí k akci. Podívejme se na takové demonstrace anarchistů. Stovky výtržníků plní často jen vděčnou úlohu užitečných idiotů, ale všimněme si, jak se jejich akce v podstatě nikdy nesetkají byť s jen minimální kritikou. To je obrovská moc, o které se konzervativcům může zatím jen zdát. Většina konzervativců nedokáže sledovat společný cíl, místo toho se raději utápějí ve vnitřních rozmíškách a nahrávají tím mezinárodní levici. Konzervativci nejsou schopni vybičovat lidi k akci, levice ano.

Dalším jevem je mnohokrát patrná strnulost v minulosti a zmiňovaná neschopnost či nechota vstřebávat jiné (často i nepřátelské) ideje, než jsou názory některých konzervativních „praotců“ a guru. Konzervativce nesmí být vystrašen z modernosti či postmodernisty, naopak, musí ji nejen přijmout jako fakt, nýbrž umět ji použít proti svému

nepříteli. Stejně tak dávno přežitá představa o konzervativci, „stojícím pevně na křesťanských základech“, musí pryč. Vždyť kolik významných konzervativců v minulosti bylo či dnes je agnostiky, pohany nebo ateisty? Dokonce mezi nimi najdeme i takové, kteří byli zednáři (René Guénon).

Evropští konzervativci (přesněji řečeno, většina z nich) musí ve vlastním zájmu revidovat svou ideologii, stejně jako strategii.

Článek původně vyšel v časopise Národní myšlenka 4/2007